

O traballo social con enfoque ecosocial: un aliado para unha transición xusta

Francisco-Xabier Aguiar Fernández*

Estamos vivindo un momento histórico cunha crise multidimensional de civilización sen precedentes que ameaza a existencia da vida do planeta, e que pon en evidencia a intersección entre os aspectos ambientais, económicos e sociais da sustentabilidade, ou entre a xustiza social e ambiental. Isto interpela con carácter urxente o traballo social hexemónico a desenvolver un enfoque ecosocial con perspectiva crítica e politizada en todos os seus niveis e ámbitos, e a potenciar a participación e a visibilidade das prácticas ecosociais como un ámbito profesional emerxente. Para iso, necesítase tamén construír alianzas con organizacións, movementos e colectivos que se baseen en prácticas comunitarias e de activismo ecoloxista.

Persoas participantes das I Xornadas de Traballo Social Eco-social · Traballo Social

Vulnerabilidade social e inxustiza ambiental

A Facultade de Educación e Traballo Social da Universidade de Vigo acolleu o pasado mes de marzo de 2024 a celebración das I Xornadas de Traballo Social Eco-social. Os obxectivos foron os de analizar os principais elementos e retos do paradigma ecosocial no traballo social, reflexionar sobre os distintos aspectos presentes na crise sistémica (clima, territorio, enerxía, alimentación, produción e consumo, relacións e coidados...) e as súas interseccións co traballo social, así como examinar cales deben ser as achegas desta disciplina a unha transición sistémica xusta. As xornadas contaron cunha ampla participación de profesorado, alumnado e profesionais do Traballo Social, pero tamén con conferenciantes e especialistas de diversos ámbitos e organizacións, entre elas ADEGA.

Os patróns de explotación que empobrecen o planeta e alimentan a crise ambiental poden ser vistos como os mesmos patróns, valores e crenzas cos cales se produce a explotación das persoas. Desde o traballo social tense evidenciado a intersección existente entre desigualdade, vulnerabilidade e inxustiza ambiental, especialmente nas poboacións e comunidades que viven na pobreza

(Aguiar e Lombardero, 2020; Coates, 2003; Gray, Coates e Hetherington, 2013; Peeters, 2012). Por exemplo, o traballo social ten un importante papel no impacto social do quecemento global e nos seus elevados custos a gran escala para as familias e as comunidades. Algúns destes efectos son os desprazamentos de persoas por falta de alimentos, auga ou vivenda, ou o incremento da mortalidade en grupos vulnerables.

Por outra parte, as persoas con menos recursos económicos ou capital social poden verse con maior facilidade forzadas a aceptar situacións ou vivir con riscos que serían inaceptables para outras persoas. Tamén cómpre resaltarmos a importancia do contexto ao considerar a transición: o rol dos actores, as múltiples construcións de significados, as relacións de poder e a comprensión dos variados camiños cara á sustentabilidade. O forte foco do traballo social nos dereitos humanos, a xustiza social e o apoderamento das comunidades proporciona unha base sólida para participar nos procesos colaborativos, creativos, locais e internacionais requiridos polas prácticas socioambientais. Daquela, a cuestión fórmulase nos seguintes termos: que pode facer especificamente o traballo social nas súas intervencións e prácticas a nivel micro e macro?

Dominelli (2012), autora do libro *Green Social Work* (traballo social verde), sinala que o traballo social debe ter un interese particular en abordar os problemas ambientais como parte integral do seu mandato diario se quere manter o seu compromiso coas sociedades contemporáneas. É urxente que estas/es profesionais teñan en conta a formación, investigación e práctica das cuestións da degradación ambiental, a prevención de desastres e a preparación das comunidades para afrontar estes eventos e a construción dun sistema de resposta sucesivo.

O que caracteriza o traballo social ecosocial

Así, un papel importante é o de facer visible como a sustentabilidade planetaria é irreconciliable cos valores imperantes do capitalismo actual, e que isto só será posible na medida en que as institucións promovan unha verdadeira xustiza social e ambiental (Aguiar e Lombardero, 2020). Así mesmo, o reto formulado implica desafiar as universidades para que formen profesionais nunha nova visión do mundo; é dicir, outras formas de pensar e abordar as necesidades, os problemas, e as súas respostas.

De xeito moi resumido, pode dicirse que os elementos que caracterizan o traballo social ecosocial son: i) unha visión holística e relacional do mundo, no que todas as formas de vida son interdependentes e dependentes da terra, o que cuestiona a dicotomía entre cultura e natureza, e entre medio social e biofísico; ii) o reforzo das bases ético-políticas da profesión e a reivindicación de que a xustiza climática é unha parte máis das políticas sociais; iii) unha visión ecolóxica do mundo baseada na complexidade e na diversidade; iv) o recoñecemento dos límites biolóxicos e dos recursos naturais da terra e de que a economía pode ser estable sen depender do incremento do consumo; v) un pensamento global, pero baseado en accións nas comunidades locais, con maior integración entre os niveis micro e macro; e vi) unha ética ecolóxica baseada na idea do destino común e o recoñecemento da vulnerabilidade humana, entroncado coa ética do coidado e o eco-feminismo.

Aínda que este enfoque do traballo social non está suficientemente desenvolvido, especialmente no Estado español ou na Galiza, o certo é que nos últimos anos fíxose máis central no discurso da disciplina. A Axenda Global para o Traballo Social e o Desenvolvemento Social 2012-2016 (Federación Internacional de Traballadores Sociais, Asociación Internacional de Escolas de Traballo Social e Consello Internacional para o Benestar Social), recoñeceu que a saúde e o benestar da poboación sofren como consecuencia das desigualdades e ambientes insostibles relacionados co cambio climático, a contaminación, os desastres naturais, as guerras ou a violencia, e que o traballo social debería priorizar os esforzos para traballar cara á sustentabilidade ambiental.

Dentro dos avances que se están a experimentar, o 17 de abril de 2024 celebrouse en Málaga o *V Congreso Internacional de Traballo Social CIFETS*, no marco do cal se formou o grupo promotor do Traballo Social Ecosocial en España, a través dun manifesto ao que se adheriron a estrutura profesional (Consejo General del Trabajo social) e a académica (Asociación Universitaria

de Traballo Social AUETS). Este fito supón un importante compromiso e xermolo para o desenvolvemento da investigación, docencia e práctica profesional do traballo social ecosocial nos vindeiros anos.

Desenvolvemento comunitario e individual

A maioría das prácticas actuais céntranse no nivel macro, principalmente na política social e no desenvolvemento comunitario, pero tamén no nivel micro ou individual. Os coñecementos propios da disciplina deben poñerse ao servizo das persoas e das comunidades na abordaxe dos procesos de exclusión social e empobrecemento, ou para promover a participación nas políticas sociais que poñan as persoas no centro nos ámbitos agroalimentario, enerxético, inmobiliario e económico, así como as metodoloxías de construción grupal e comunitaria para a organización colectiva da cidadanía, especialmente para a inclusión de colectivos que doutro xeito poderían quedar excluídos. Incorporar o medio natural nos espazos de relación do día a día, nas avaliacións dos impactos sociais e intervencións individuais ou grupais; promover resiliencia e prácticas sustentables; impulsar a prevención, o coidado e a recuperación do contorno biofísico; colaborar con outros grupos ou organizacións, ou recoñecer e acompañar as voces silenciadas no proceso de transición ecosocial son só algunhas das estratexias a seguir. Neste senso, o traballo social ten o reto de incorporar a xustiza climática como unha dimensión importantísima na defensa dos dereitos das persoas e das comunidades.

Servizos Sociais e organizacións ecoloxistas

Por outra banda, observamos que existe unha desconexión bastante incompreensible entre os Servizos Sociais e as organizacións de acción social, nas que é habitual a presenza de traballadores/as sociais, pero moi pouco significativa a presenza das organizacións ecoloxistas. O exemplo da política devastadora de parques eólicos na Galiza, ou a ameaza que supón a monstrosidade do proxecto da macrocelulosa de Altrí, debe facernos reflexionar sobre a importancia de que as organizacións sociais traballen en conxunto coas organizacións ecoloxistas, co obxectivo de xerar máis espazos de encontro e diálogo e de impulsar proxectos e accións conxuntas que aborden de xeito integral os problemas sociais e ambientais. O traballo social, que necesariamente debe ser ecosocial, será sen dúbida un gran aliado para a abordaxe dos retos que temos por diante.

Bibliografía

- AGUIAR, Francisco-Xabier e LOMBARDERO, Xoán (2020), *Servizo social e sustentabilidade: A abordagem ambiental como quadro de intervenção dos assistentes sociais*, *Revista de Sociologia Configurações*, 25, (<https://journals.openedition.org/configuracoes/9013>) ◀
- COATES, John (2003), *Ecology and social work: Toward a new paradigm*, Halifax, NS, Fernwood.
- DOMINELLI, Lena (2012), *Green social work: From environmental crises to environmental justice*, Cambridge, Polity.
- GRAY, Mel, COATES, John e HETHERINGTON, Tiani (eds.) (2013), *Environmental Social Work*, Londres/Nova York, Routledge.
- PEETERS, Jef (2012), *The place of Social Work in Sustainable development*, Londres/Nova York, Zed Books.

*Francisco-Xabier Aguiar Fernández. Profesor de Traballo Social. Universidade de Vigo.